

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Το χειρόγραφο RAIK αρ. 171 του Ρώσικου Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.375](https://doi.org/10.12681/makedonika.375)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (1977). Το χειρόγραφο RAIK αρ. 171 του Ρώσικου Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως. *Μακεδονικά*, 17(1), 404–411. <https://doi.org/10.12681/makedonika.375>

Σκόπια

Ἐξετάσεις τῶν σχολείων, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 793 (17-8-1883), στ. 3, σ. 1
καὶ ἀριθ. 859 (18-7-1884), στ. 2, σ. 3.

» Κατάσταση τῶν σχολείων, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 824 (10-3-1884), στ. 2-3,
σ. 1.

Σοχός

Ἐξετάσεις δημοτικῆς σχολῆς καὶ παρθεναγωγείου, «Ἑρμῆς», ἀριθ. 312 (14-7-1878),
στ. 2, σ. 1.

Στρώμιτσα

Ἐξετάσεις τῶν σχολείων, «Ἑρμῆς», ἀριθ. 512 (18-7-1880), στ. 1, σ. 3.

Τσοτύλι

Τσοτύλειος σχολή, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 606 (26-9-1881) στ. 2-3, σ. 2.

» Ἑλληνικὸ ἐκπαιδευτήριον Τσοτυλίου ἑξετάσεις Ἰουλίου, «Φάρος τῆς Μακεδονίας»,
ἀριθ. 690 (31-7-1882), στ. 3, σ. 1.

Φιλιπούπολις

Παραίτηση τοῦ Δ/ντοῦ τοῦ Διδασκαλείου κ. Λυσάνδρου Χ. Κώστα καὶ τῆς Δ/ντριάς
τοῦ παρθεναγωγείου κ. Σοφίας Γκίκα, «Ἑρμῆς», ἀριθ. 378 (13-3-1879), στ. 2, σ. 1,

Χρούπιστα (Ἄργος Ὀρεστικό)

Παρθεναγωγεῖο ἑξετάσεις Ἰουλίου, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 689 (28-7-1882),
στ. 3, σ. 1.

Γυμνασιάρχαι καὶ καθηγηταὶ διαφόρων σχολείων Μακεδονίας, «Φάρος τῆς Μακεδονίας»,
ἀριθ. 978 (14-9-1885), στ. 1-2, σ. 1.

Οἱ διδάσκαλοι τῆς Μακεδονίας, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 1175 (5-9-1887), στ. 3-4,
σ. 3, ἀριθ. 1178 (16-9-1887), στ. 2-4, σ. 3 καὶ ἀριθ. 1181 (26-9-1887), στ. 1-4, σ. 3.

Εγκύκλιος Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου περὶ σχολείων, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ.
1662 (27-2-1893), στ. 2-3, σ. 1.

Αἱ ἐν Ἀνατολῇ Ἱταλικά σχολαί, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 1345 (28-6-1889), στ. 3,
σ. 1.

Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης

ΣΙΔΗΡΟΤΑ ΖΙΩΓΟΤ-ΚΑΡΑΣΤΕΡΓΙΟΤ

ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΡΑΙΚ ἄρ. 171
ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Καταλόγου τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων ποὺ βρίσκονται σήμερα
στὴ βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ στὸ Λένινγκραντ¹ πληροφορηθή-
καμε καὶ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἑλληνικοῦ χειρογράφου ΡΑΙΚ² ἄρ. 171³. Ἡ συλλογὴ χειρο-

1. Βλ. I. N. L e b e d e n a, Opisanie Rukopisnogo Otdela Biblioteki Akademii Nauk SSSR, tom 5: Grečeskie rukopisi (= Περιγραφή τοῦ τμήματος χειρογράφων τῆς Βιβλιοθή-
κης τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, τόμος 5: Τὰ ἑλληνικά χειρόγραφα), Λένιν-
γκραντ (Nauka) 1973.

2. Πρόκειται γιὰ τὴ συντομογραφία τῆς φράσεως: «Russkij Arheologičeskij Institut v Konstantinopole» (= Ρωσικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο Κωνσταντινουπόλεως).

3. I. N. L e b e d e n a, ὀ.π., σ. 189.

γράφων τοῦ Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως¹ περιήλθε στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ στὸ Λένινγκραντ τὸ 1931². Ἡ συλλογὴ αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ 192 χειρόγραφα³. Τὸ χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171 ἀποκτήθηκε τὸ 1974 σὲ μικροφίλμ ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου⁴. Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1976 διασταυρώσαμε τὶς πληροφορίες μας ἀπὸ ἐπιτόπια ἐξέταση.

Τὸ ἑλληνικὸ χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171 (ποῦ εἶχε παλιότερο ἀριθμὸ D 17) εἶναι τοῦ τέλους τοῦ 18 αἰ., χαρτ. μὲ φιλιγκράν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 58 φφ. Ἐχει διαστάσεις σελίδων 23,2×16,6 καὶ διαστάσεις κειμένου 17,1×11,0 μὲ 18 σειρές⁵. Στὸ φ. 1 (εἰκ. 1) ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ παλίου (D 17) καὶ τοῦ νέου (171) ἀριθμοῦ τοῦ χειρογράφου ἡ φράση: *φράγμα 10*. Ἡ I. N. Lebedeva ὑποστηρίζει ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν ἀγοραστικὴ ἀξία τοῦ χειρογράφου⁶. Στὰ φφ. 1 καὶ 58 ὑπάρχει ἡ σφραγίδα τοῦ τμήματος χειρογράφων τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ καὶ στὸ φ. 58ν, ποῦ εἶναι λευκὸ, ὑπάρχει ἡ φράση: *Sobranie Arheologičeskogo Instituta v Konstantinopole 171* (= Συλλογὴ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως. Ἀρ. 171). Τέλος, τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἀγοράστηκε τὸ 1906 ἀπ' τοὺς Ρώσους, ποῦ ἦταν στὸ Ρωσικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁷.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ χειρογράφου:

φ. 1

[Ἡ ἐπικεφαλίδα τοῦ ἔργου]:

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ | Παιδαγωγία, | (Ἦτοι, |
Λόγος περὶ παίδων καλῆς Ἀγωγῆς, | Ἀνα-
τροφῆς τε, καὶ Συνναστροφῆς, |
τῆς παρὰ Γονέων ἐσσεβῶν, καὶ Ἐ | ναρέτων
Διδασκάλων γίνεσθαι ὀφειλομένης) |
Συγγραφεῖσα | Παρὰ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου

1. Βασικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὰ πρῶτα χρόνια λειτουργίας τοῦ Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως βλ. στὸ περιοδικὸ ὄργανο τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰνστιτούτου: «*Izvestija Russkago Arheologičeskago Instituta v Konstantinopole*» (= IRAIK) ἀπὸ τὸν πρῶτο τόμο (1896) κ.ἕ. καθὼς καὶ στὸ περιοδικό: «*Βυζαντινὰ Χρονικά - Vizantijskij Vremennik*» (= VV) I (1894) 259-260 (= σχετικὰ μὲ τὴν ἰδρυσὴ του), καὶ 456-460 (= διάφορες πληροφορίες καὶ τὸ Καταστατικὸ τοῦ Ἰνστιτούτου): 2 (1895) 489-492 καὶ 723-725: 3 (1896) 224-225 καὶ 735-736: 4 (1897) 303-305 καὶ μετὰ τὴ σελ. 768: *Priloženie k IV tomu Vizantijskago Vremennika* σ. 1-48 (ἀνεξάρτητη σελιδαριθμηση): 5 (1898) 354-355: 6 (1899) 293-308: 7 (1900) 574-588 καὶ 588-590.

2. Βλ. E. E. Granstrom, *Grečeskie Srednevekovye rukopisi v Leningrade*, VV 8 (1956) 194. M. Richard, *Répertoire des bibliothèques et des catalogues des manuscrits grecs*, Παρίσι² 1958, σ. 112 καὶ 135. Ἐξάλλου, γιὰ τὴν ὅλη διοργάνωση τῶν σοβιετικῶν ἀρχείων μετὰ τὸ 1917 βλ. Patricia Kennedy Grimsted, *Archives and Manuscript Repositories in the USSR, Moscow and Leningrad*, Princeton, New Jersey (Princeton University Press) (1972), σ. 23-60.

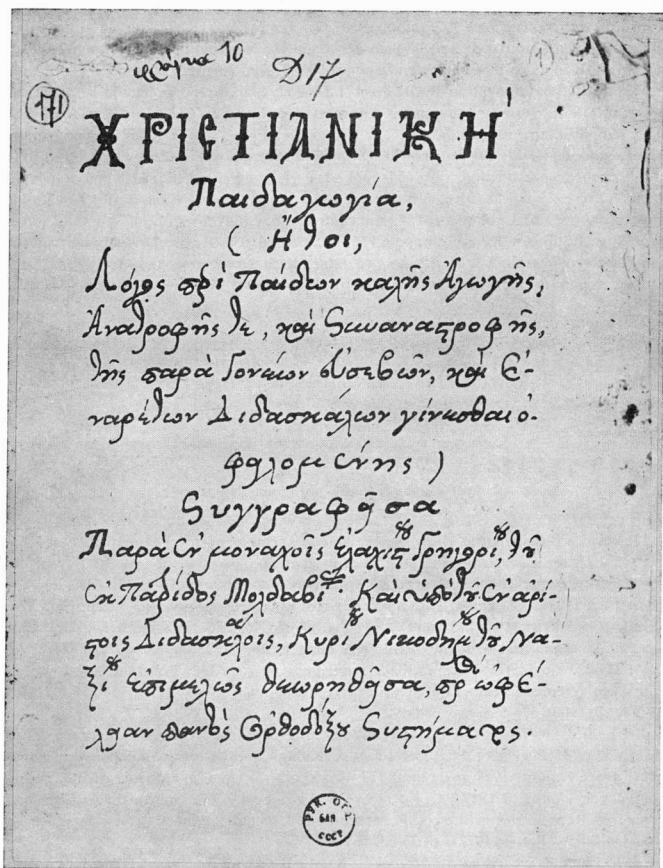
3. Βλ. I. N. Lebedeva, ὁ.π., σ. 3. O. M. Richard (ὁ.π., σ. 112 καὶ 135) ἀναφέρει 195 χειρόγραφα.

4. Εὐχαριστίες ὀφείλονται στοὺς ὑπεύθυνους τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ τοῦ Λένινγκραντ γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ μικροφίλμ.

5. Γιὰ λεπτομέρειες στὴν περιγραφή βλ. I. N. Lebedeva, ὁ.π., σ. 189.

6. I. N. Lebedeva, ὁ.π., σ. 189.

7. IRAIK 14 (1909) 135 καὶ I. N. Lebedeva, ὁ.π., σ. 189.

Εἰκ. 1. Χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171, φ. 1

Γρηγορίου, τοῦ | ἐκ Πατρίδος Μολδαβίας.
 Καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἀρίστοις Διδασκάλοις,
 Κυρίου Νικοδήμου Ναξίου ἐπιμελῶς
 θεωρηθεῖσα, πρὸς ὠφέλειαν παντὸς
 Ὁρθοδόξου Συστήματος¹

- φ.1^v Ἐπίγραμμα εἰς τὴν βίβλον
 διὰ στίχων πολιτικῶν
 Ἡ βίβλος αὕτη, πρόκειται Διδασκαλεῖον φίλε!
 Γονεῦσι Διδασκάλοις τε, καὶ Παιδίοις ὁμοῦτε.
 Ἐν ταύτῃ γὰρ διδάσκονται, Γονεῖς πῶς δεῖ παιδεῖαν
 Τὰ φίλιπα κατὰ Χριστόν, ὡς Παῦλος παραγγέλλει
 Διδάσκαλοι μανθάνουσι, τῷ τρόπῳ δεῖ διδάσκειν
 Τοῦς Πρωτοπείρους μαθητάς, Ὁρθοδοξίας Πίστιν,
 Ἦθεσι τοῖς προσήκουσι, χριστιανοῖς ἠυθυμίειν
 Λόγους αὐτῶν κινήματα, σχῆμα καὶ πᾶσαν πράξιν
 Παιδιά δὲ τὰ ἄκακα, ἐν ταύτῃ ὀδηγοῦνται,
 Καὶ Γράμματα τὰ Ἱερά, μανθάνειν ἐκμυνοῦνται
 Δι' ὧν σοφίζονται εὐρεῖν, ψυχῆς τὴν σωτηρίαν,
 Καὶ μετὰ θάνατον λαβεῖν, οὐρανῶν βασιλείαν.

- φφ. 2-4^v [ἀφιέρωση τοῦ ἔργου]:
 Ἀρχ.: Τῷ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ
 διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν...
 Τελ.: ... ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ,
 καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰῶνων Ἀμήν.

- φφ. 5-20^v [Τὸ 1 κεφ. τοῦ ἔργου]:
 Ἀρχ.: Λόγος περὶ παιδῶν καλῆς ἀγωγῆς,
 ἀνατροφῆς τε, καὶ συναναστροφῆς,
 τῆς παρὰ γονέων εὐσεβῶν, καὶ
 ἐναρέτων διδασκάλων γίνεσθαι
 ὀφειλομένης. Κεφάλαιον, α! ...
 Τελ.: ... ὥστε ὁποῦ νὰ διαβάζωσιν ἐλεύθερα
 ὅποιον βιβλίον λάβωσιν εἰς τὰς χεῖράς
 των.

- φφ. 20^v-27^v [Τὸ 2 κεφ. τοῦ ἔργου]:
 Ἀρχ.: Κεφ. Β'. Περὶ τοῦ, ὅτι τὰ παιδιά, εἰς
 μὲν τὴν πρώτην ἡλικίαν, καθ' ἣν ὄνο-

1. Ἡ.Ι.Ν. Lebedeva, ὀ.π., σ. 189, γράφει: «Ἡ Χριστιανικὴ παιδαγωγία (ἦτοι λόγος περὶ παιδῶν καλῆς ἀγωγῆς, ἀνατροφῆς τε καὶ συναναστροφῆς, τῆς παρὰ γονέων εὐσεβῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων γίνεσθαι ὀφειλομένης), συγγραφεῖσα παρὰ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Γρηγορίου, τοῦ ἐκ πατρίδος Μολδαβίας, καὶ ὑπὸ ἐν ἀρίστοις διδασκάλοις κυρίου Νικοδήμου τοῦ Ναξίου ἐπιμελῶς θεωρηθεῖσα πρὸς ὠφέλειαν παντὸς ὀρθοδόξου συστήματος».

μάζονται παιδιά, πολεμούνται από
 αγνοσίαν και άταξίαν· εις δὲ τὴν
 δευτέραν, καθ' ἣν ὀνομάζονται
 παῖδες, πολεμούνται ἀπὸ λαίμαργίαν
 καὶ ἀκρασίαν γαστρῶς! ...

Τελ.: ... ὅπου εἰσὶν ὁ καθνθμὸς καὶ βρυγμὸς
 τῶν ὀδόντων. Ἰδοῦ, εἶπον ὑμῖν, ὅτι
 τοῦτο μόνον ἦκιστα.

φ. 27^v-32

[Τὸ 3 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἄρχ.: Κεφ. γ'. Περὶ τοῦ, ὅτι πᾶν ὠφέλιμα εἰσὶ
 καὶ τὰ ἔξωθεν σεμνὰ σχήματα καὶ
 εὐτακτα ἦθη, καὶ ταχέως φέρουσι
 τὸν ἔνδοξον ἡμῶν ἄνθρωπον εἰς προκοπὴν,
 καὶ μίμησιν τῶν παλαιῶν ἐκείνων
 ἀγίων Χριστιανῶν...

Τελ.: ... μετὰ τὴν πρόεπουσαν εὐταξίαν, εὐλάβειαν
 καὶ σεμνότητα εἰς τὰ Ἱερὰ ὁμῶν σχολεῖα
 προστρέξατε.

φφ. 32-34^v

[Τὸ 4 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἄρχ.: Κεφ. δ'. Περὶ τοῦ, ὅτι οἱ τοιοῦτοι
 διδάσκαλοι, ἔχουσι ἀκόμη καὶ τοιαύτην
 τάξιν εἰς τὰ Ἱερὰ αὐτῶν σχολεῖα·
 Καί, ποτὲ μὲν, οἱ σεμνοὶ αὐτῶν
 μαθηταί, μαθάνουσι τὰ μαθη-
 ματὰ των· ποτὲ δέ, κατ' ἐξοχὴν
 τὰς ὑπ' αὐτῶν τὴν εὐσέβειαν· ποτὲ
 δὲ καὶ σιωπῶντες, ἡσυχάζουσι
 πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ νοῦς των...

Τελ.: ... ἔπειτα, πάλιν ποιῶσιν, ὡς
 ἀνωτέρω ἐρρήθη.

φφ. 34^v-37

[Τὸ 5 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἄρχ.: (φφ. 34^v-35)

Κεφ. ε'. Περὶ τοῦ, ὅτι τὰ παιδιά,
 διὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας των σκιρτῶσι.
 καὶ ἀγαπῶσιν, ἢ γὰ παίζωσιν,
 ἢ γὰ τραγουδῶσιν. Ὅθεν, διὰ τὴν
 μὴν ἐμπέσωσιν ἐκ τοῦτου εἰς ἀταξίαν,
 οἱ καλοὶ διδάσκαλοι, μεταχειρίζονται
 πρὸς αὐτὰ κάποιαν ὥδαν πνευματικῆς·
 καὶ οὕτως, ἀναπληροῦντες τὸν πόθον
 των, ἐν ταυτῷ ἀποκοιμίζουσι καὶ
 τὸν κόπον των, καὶ τὴν ἀταξίαν των...

Τελ.: ... καὶ οὕτω γίνεταί ἀπόλυσις.

φφ. 37-39

[Τὸ 6 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἄρχ.: Κεφ. στ'. Περὶ τοῦ, ὅτι οἱ ἀγαθοὶ διδάσκαλοι, ἔτι ἐξ
 ἀπαλῶν ὀνόχων γυμνάζουσι τοὺς ἐνωτῶν μαθητὰς καὶ εἰς κά-

ποια ἔθιμα τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας· καὶ ἐν πρώτοις,
εἰς ποίας ἡμέρας κλίνομεν γόνυ εἰς προσευχὴν, καὶ εἰς ποίας
οὐ. Καὶ πότε τὰ τῶν κεκοιμημένων μνημόσυνα ἐπιτελοῦμεν...

Τελ.: ... καὶ οὕτω γίνεται ἀπόλυσις.

φφ. 39-43

[Τὸ 7 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἄρχ.: *Κεφ. ζ'. Περὶ τοῦ, ὅτι πάντῳ ὠφέλιμον
εἶναι, καὶ τὰς Κνυριακάς, καὶ τὰς ἄλλας
τοῦ χρόνου ἑορτασίμους ἡμέρας,
Δεσποτικάς καὶ Θεομητορικάς, καὶ
ἄλλων ἁγίων μεγάλων, νὰ ἐρχονται
τὰ παιδιά εἰς τὰ σχολεῖα των,
διὰ νὰ κατηχῶνται παρὰ τῶν
διδασκάλων, ἵνα τὸν Θεὸν
δοξολογῶσιν.*

Τελ.: ... ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη. καὶ
γίνεται ἀπόλυσις.

φφ. 43-45^v

[Τὸ 8 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἄρχ.: (φφ. 43-43^v)

*Κεφ. η'. Περὶ τοῦ,
ὅτι, ἀφ' οὗ τὰ παιδιά φθάσωσιν
εἰς τὴν δευτέραν ἡλικίαν, καθ' ἣν
ὀνομάζονται παῖδες, πολεμοῦνται
ἀπὸ λαιμαργίαν καὶ ἀκρασίαν
τῆς γαστρὸς· διὰ τοῦτο οἱ καλοὶ
διδάσκαλοι, προλαμβάνοντες,
κηρύσσουσιν αὐτοῖς τὸ ἀντιφάρμακον
ταύτης, ἥγουν, τὴν ἐγκράτειαν
καὶ νηστείαν· μήποτε ἐξ ἀκρα-
σίας γαστρὸς ἐμπέσωσιν εἰς
ἀκολασίαν ...*

Τελ.: ... καὶ τῷ Χριστῷ πλησιέστερος
καὶ φίλος γίνεται.

φφ. 45^v-56^v

[Τὸ 9 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἄρχ.: (φφ. 45^v-46)

*Κεφ. θ'. Περὶ τοῦ, ὅτι
ἀφ' οὗ οἱ παῖδες ἐξωθεν καλῶς
ἀποστηθίσωσι τὰ περὶ τῆς χριστιανικῆς
πίστεως ὀρθήντα Κατηχητικά βιβλία,
ἔτι δὲ καὶ τοὺς Δαβιδικούς ψαλμούς,
καὶ ἐντελῶς γυμνασθῶσι, καὶ μάθωσι
πάντα ἐκεῖνα, ὅπου ἀνωτέρω
ἐρρέθησαν· τότε οἱ εὐσεβεῖς γονεῖς
των ἐρχονται καὶ τὰ παραλαμβάνουσιν
ἐκ τῶν χειρῶν τῶν διδασκάλων
των. Πρὶν δὲ τὰ παραλάβωσιν,
ὁ καθ' εἰς διδάσκαλος ἐν τῷ
αὐτοῦ σχολεῖῳ κατηγεῖ καὶ διατίθεται*

ἐντολάς τοῖς ἐναντοῦ μαθηταῖς...

Τελ.: ... Ἀμήν. α' Ἀνήρ ἄφρων, οὐ
γνώσεται καὶ ἀσύνετος, οὐ
συνήσει ταῦτα)¹.

φφ. 57-58

Ἄρχ.: Τροπάρια ὀφέλιμα, ψαλλόμενα, εἰ δυνατόν,
καθ' ἐκάστην ὑπὸ τῶν παιδῶν ἐν
τοῖς σχολείοις αὐτῶν ...

Τελ.: ... ὅταν κωθῆ διὰ τάχους ὡς
πῦρ ὁ θυμὸς αὐτοῦ.

Ἡ ἄρχικὴ παρατήρησή μας νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γίνη γιὰ τὰ πρόσωπα τῶν συγγραφέων. Βασικά δὲν γνωρίζουμε περισσότερα πράγματα γιὰ τὸν μοναχὸ Γρηγόριο, ἐκτός ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι κατὰγεται ἀπὸ τὴ Μολδαβία². Γνωρίζουμε ὁμῶς πολλὰ γιὰ τὸν δεύτερο ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, τὸν Νικόδημο ἀπὸ τὴ Νάξο. Εἶναι ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης (1749-1809)³. Μέχρι σήμερα ὁμῶς, ἀπ' ὅσο γνωρίζουμε, κανεὶς ἀπ' ὄσους ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἄγιορείτου δὲν ἀναφέρθηκε καὶ στὸ χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ὁ Γρηγόριος ἀναφέρεται ὡς *μοναχός* καὶ ὁ Νικόδημος ὡς *διδάσκαλος*. Ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ἐξέταση τοῦ χειρογράφου δὲν μποροῦμε νὰ γνωρίσουμε σὲ τί ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ συμβολὴ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἄγιορείτου, ἀλλὰ πρέπει νομίζουμε νὰ ἄρκεσθοῦμε στὴ φράση... *ἐπιμελῶς θεωρηθεῖσα*...

Ἄλλη βασικὴ παρατήρησή μας εἶναι στὸ περιεχόμενο τοῦ χειρογράφου. Βέβαια πρόκειται γιὰ ἔργο παιδαγωγικοῦ περιεχομένου, ὅπου ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴν τελευταία σελίδα κυριαρχοῦν οἱ θρησκευτικὲς παιδαγωγικὲς ἀντιλήψεις⁴. Ἐκεῖνο ὁμῶς ποῦ θὰ εἶχε νὰ παρατηρήσῃ ὁ ἔρευνητὴς στὸ περιεχόμενο τοῦ χειρογράφου εἶναι κυρίως οἱ δοξασίες τῶν Κολλυβάδων. Καὶ αὐτὴ νομίζουμε εἶναι ἡ βασικὴ σημασία τὴν ὁποία ἔχει τὸ χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171. Τὸ παιδαγωγικὸ αὐτὸ ἔργο: *Χριστιανικὴ παιδαγωγία*, γραμμένο ἀπὸ δύο μοναχοὺς τοῦ κύκλου τῶν Κολλυβάδων, περιέχει γιὰ παιδιὰ τίς ἰδέες τῶν Κολλυβάδων. Ἡ πρώτη θέση τῶν Κολλυβάδων στὸ ζήτημα τῆς γονυκλισίας καὶ τὰ μνημόσυνα ἀναφέρεται στὸ 6 κεφ. τοῦ ἔργου (φφ. 37-39) καὶ ἡ δεύτερη στὸ ζήτημα τῆς συχνῆς Θεΐας Κοινωνίας στὸ 8 κεφ. τοῦ ἔργου (φφ. 43-45)⁵.

Τέλος, μὲ τὸ περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ χειρογράφου ἐπιβεβαιώνεται ἀκόμη μιὰ φορὰ ὅτι τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων εἶχε ἐπεκταθῆ καὶ σ' ἄλλες χῶρες τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου⁶.

1. Βλ. «Ἀνήρ ἄφρων οὐ γνώσεται, καὶ ἀσύνετος οὐ συνήσει ταῦτα» (Ψαλ. 91, 7).

2. Ἰσως εἶναι ὁ κολλυβάς ἱερομόναχος Γρηγόριος ποῦ ἔγραψε ἐπιστολὴ ἀπ' τὸ Βουκουρέστι στὴ Μονὴ Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Βλ. τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς στὸν Κωδ. τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου ἀρ. 530, φφ. 255-275.

3. Προβλ. Κ. Κ. Παπουλίδης, Nicodème L'Hagiorite (1749-1809), «Θεολογία», 37 (1966) 294-313, 390-415, 575-590 καὶ 38 (1967) 95-118, 301-313· τοῦ Ἰδίου, Περίπτωσις πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους εἰς τὸν Βαλκανικὸν χῶρον τὸν 18 αἰ. «Μακεδονικά» 9 (1969) 278-298.

4. Πρβλ. στὸ φ. 45^v τὴ φράση: «... ἀποστηθίσωσι τὰ περὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ῥηθέντα Κατηχητικὰ βιβλία, ἔτι δὲ καὶ τοὺς Δαβιδικοὺς ψαλμοὺς...».

5. Βλ. κυρίως Χ. Σ. Τζώγα, Ἡ περὶ μνημοσύνων ἔρις ἐν Ἁγίῳ Ὁρει κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, Θεσσαλονίκη 1969, Κ. Κ. Παπουλίδης, Τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων, Ἀθήνα 1971.

6. Γιὰ περισσότερα βλ. Κ. Κ. Παπουλίδης, Περίπτωσις πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους εἰς τὸν βαλκανικὸν χῶρον τὸν 18. αἰ., ἑ.ἀ., σ. 278-298.

Ὁ μοναχὸς Γρηγόριος¹ βέβαια μπορεῖ νὰ ζοῦσε στὸ Ἅγιον Ὄρος, στὴν πατρίδα του ἢ ἀκόμη καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ χειρόγραφο ἀγοράστηκε τὸ 1906 ἀπ' τοὺς Ρώσους, ποῦ ἦταν στὸ Ρωσικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο Κωνσταντινουπόλεως ἀποδεικνύει ἀκόμη μιὰ φορὰ ὅτι κολλυβαδικὰ κείμενα κυκλοφοροῦσαν ἔξω ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος².

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

ΕΝΑ ΦΙΡΜΑΝΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΜΠΑΛΑΦΤΣΑΣ (ΚΟΛΧΙΚΟ) ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τὸ φιρμάνι ποῦ δημοσιεύω παρακάτω³ ἀναφέρεται στὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ χωριοῦ Μπαλάφτσα, τώρα Κολχικό, τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Εἶναι μιὰ διαμαρτυρία τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ μέσφ τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης σχετικὰ μὲ τὶς συνηθισμένες καταπατήσεις ἐκκλησιῶν ἀπὸ τούρκους στρατιωτικούς.

Ἡ ὀρθὴ ὀνομασία τοῦ χωριοῦ εἶναι αὐτὴ ποῦ ἀναφέρεται στὸ φιρμάνι «Μπαλιφτσός». Ἐτεῖ ἀποκαλοῦνταν καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν γύρω χωριῶν, Λαγκαδᾶ, Σωχοῦ, Ὅσσα, Προφήτη, Λητῆς. Τὸ ὄνομα «Μπαλάφτσα» ἐπικράτησε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1912.

Τὸ φιρμάνι ποῦ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ σουλτάνο Μαχμούτ Β' (1808-1839) ἀπαγορεύει τὶς ἐπεμβάσεις καὶ τὶς βιαιοπραγίες τῶν κρατικῶν ὀργάνων στὶς ἐκκλησίες καὶ εἶναι στοιχεῖο χρήσιμο στὴν ἔρευνα τῶν προνομίων.

Τὸ φιρμάνι εἶναι πρωτότυπο (βλ. εἰκ. 1). Εἶναι γραμμένον μὲ μαύρη μελάνη σὲ χαρτί διαστάσεων 0,54 × 0,77μ. Διατηρεῖται σὲ ἀρκετὰ καλὴ κατάσταση. Μόνο σὲ τρία σημεῖα ποῦ διπλώνει εἶναι φαγωμένο. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια, στὴν ἀρχή, ἔχει σημείωση δυσανάγνωστη. Πιο κάτω μὲ ἄλλη γραφὴ γράφει: «Φιρμάνι Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Παρασκευῆς Μπαλάφτσα νῦν Κολχικοῦ». Στὴ μέση ἔχει τὴν ὑπογραφή ἀξιωματοῦχοῦ.

Μαχμούτ, γιὸς τοῦ Ἀβδούλ Χαμίτ⁴, πάντοτε νικητῆς.

Ὁ ἐνδοξότατος τῶν μουσουλμάνων κριτῶν, ὁ κάλλιστος τῶν μονοθεϊστῶν, τὸ μεταλλεῖο σοφίας καὶ ὀρθολογισμοῦ, αὐτὸς ποῦ ὑψώνει τὶς σημαίες τοῦ ἱεροῦ νόμου καὶ τῆς θρησκείας, ὁ κληρονόμος τῶν γνώσεων τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀπεισταλμένων τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ποῦ τοῦ ἀνήκει ἡ μεγάλη εὐσπλαχνία τοῦ ἀρωγοῦ Βασιλιᾶ, ὁ κούριός μας, ὁ καλὸς τῆς Θεσσαλονίκης, ἂς ἀξήθοῦν οἱ ἀρετές του.

Μόλις φτάση ἡ αὐτοκρατορικὴ ὑψηλὴ γραφὴ, ἂς γίνη γνωστὸ ὅτι⁵... ἡ σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν ποῦ διαμένει στὴν εὐδαίμονα πρωτεύουσά μου ἐπέβαλε στὸ αὐτοκρατορικὸ μου Ντιβάνι αἴτηση σφραγισμένη. Τὸ περιεχόμενό της κάνει γνωστὰ τὰ ἑξῆς: σύμφωνα

1. Πρβλ. στὸ φ. 1: «...ἐκ πατρίδος Μολδαβίας...»

2. Γιὰ περισσότερα βλ. Κ. Κ. Παπουλίδης, Τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων, ἔ.ἀ., σ. 84-94.

3. Τὸ φιρμάνι, ποῦ τὸ ἔχω καταθέσει στὸ Ἀρχεῖο χειρογράφων τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τὸ ἔχει μεταφράσει ὁ Διευθυντῆς τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχεῖου Μακεδονίας κ. Βασίλης Δημητριάδης, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ δῶ.

4. Μαχμούτ Β' 1223(1808)-1255(1839).

5. Τὸ κείμενο κατεστραμμένο.